

بررسی نقش استفاده از اینترنت در میزان بروز عادات و

خصلت‌های منفی فرهنگی:

مطالعه موردی شهر کاشان

سید کمال‌الدین موسوی* ، سمانه سادات جوادی**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۳/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۸/۰۶

چکیده

در این پژوهش "نقش استفاده از اینترنت در میزان بروز عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی" در شهر کاشان مورد بررسی قرار گرفته است و در این راستا، نظریات متعددی از دنیس مک کوایل، جان تامپسون، مانوئل کاستلز و نیز برخی صاحب‌نظران ایرانی مورد استناد قرار گرفته‌اند. جامعه آماری پژوهش را مراجعه‌کنندگان به کافی‌نت‌های فعال در شهر کاشان تشکیل می‌دهند که از آن میان تعداد ۳۸۴ نفر بر اساس فرمول کوکران محاسبه و چون نسبت حجم نمونه به جامعه آماری بزرگ‌تر از ۰/۰۵ بود تعداد حجم نمونه طبق فرمول اصلاح و نهایتاً حجم نمونه تحقیق ۳۱۹ نفر تعیین گردید. اطلاعات و داده‌های پژوهش از طریق پرسشنامه در فروردین ۱۳۹۶ گردآوری

* استادیار جامعه‌شناسی و عضو هیئت‌علمی دانشگاه کاشان. (نویسنده مسئول). okna8062@yahoo.com

** کارشناس ارشد مطالعات فرهنگی دانشگاه. javadi2020@yahoo.com

و در این مسیر از روش نمونه‌گیری به صورت دو مرحله‌ای تصادفی و سهمیه‌ای متناسب بهره گرفته شد. نتایج به دست آمده از آزمون تی تک نمونه‌ای نشان داد میزان بروز عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی در جامعه مورد بررسی در یک سطح تقریباً متوسط قرار داشته و شدید نیست. جالب این که آزمون همبستگی پیرسون حاکی از رابطه معکوس ولی ضعیف میان استفاده از اینترنت و بروز برخی عادات و خصلت‌های منفی بوده است. بدین معنا که استفاده از اینترنت اثر کاهشی بر روی بعضی عادات و خصلت‌های منفی کاربران دارد، البته در مقام مقایسه، "میزان استفاده" افراد از اینترنت، نقش مؤثرتری از "سابقه استفاده" آن‌ها در کاهش عادات و خصلت‌های منفی داشته است. همچنین، بر اساس آزمون تحلیل واریانس یک طرفه روشن گردید که نوع استفاده و محیط استفاده از اینترنت نیز با میزان بروز عادات و خصلت‌های منفی رابطه معنادار نشان می‌دهد. بدین معنا که، شدت بروز عادات و خصلت‌های منفی در کاربرانی که استفاده‌های مختلفی از اینترنت داشته و یا از محیط‌های اینترنتی گوناگون استفاده می‌کنند یکسان نیست.

واژه‌های کلیدی: استفاده از اینترنت، فرهنگ، عادات و خصلت‌های منفی، محیط اینترنتی.

طرح مسئله

شبکه جهانی اینترنت^۱، یکی از مهم‌ترین نوآوری‌هایی است که بعضی از نظریه‌پردازان تأثیرات این بزرگراه عظیم اطلاعاتی را مشابه با تأثیرات اختراع چاپ بر زندگی انسان‌ها ذکر کرده‌اند (محسنی، ۱۳۸۰: ۲۰). اینترنت در هر لحظه منتقل‌کننده میلیون‌ها پیام است، آن‌هم پیام‌هایی که بر ارزش‌ها، نگرش‌ها و هویت فرهنگی کاربران، و در سطح کلان بر نظام فرهنگی و سیاسی جامعه تأثیر می‌گذارند. به نظر جانسون^۲، فناوری، یکی از

1. Enternet
2. Johnson

عوامل تغییر اجتماعی است بدین صورت که از طریق ارتباط با اجزای مختلف در درون نظام اجتماعی و به ویژه از طریق خرده نظام فرهنگی، موجب تغییراتی در نظام شخصیتی افراد در سطح فردی و در سطح کلان می شود (فتحی، ۱۳۹۳: ۱۰۲)، به نقل از کوئن، (۱۳۸۰). دنیای اینترنت دنیای مجازی است که با دنیای واقعی پیرامون ما تفاوت هایی دارد. در جهان مجازی، انسان با سرزمینی بدون مرز مواجه می شود که از فرهنگ های مختلف تشکیل شده است و انسان با بهره جستن از اینترنت بر ورای مرزها با فرهنگ های گوناگون آشنا می شود. در حقیقت ظهور اینترنت به عنوان رسانه ای قدرتمند در سال های اخیر دوباره باب گفت وگوهای جدیدی را در خصوص نقش رسانه ها در فرهنگ، هویت فرهنگی و مسائل دیگری از این قبیل گشوده است. از سوی دیگر، جامعه ما در حال گذر از شکل سنتی به مدرن یعنی به جامعه مبتنی بر تفاوت ها است؛ و این حالت به نوبه خود سالهاست که باعث به وجود آمدن تضادها، تنش ها، بحران ها و چالش های فرهنگی شده است.

استفاده گسترده انسان ها از اینترنت بدون شک بر اعمال و فعالیت های روزمره انسان در زمینه های مختلف بی تأثیر نبوده و شیوه های انجام امور اقتصادی، مالی، آموزشی و الگوهای فعالیت های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی موجود را دستخوش تغییرات تدریجی خود قرار خواهد داد. در این رابطه گروهی از محققان طی سال های اخیر توجه و تمرکز خود را بر روی اثرات احتمالی استفاده مردم از اینترنت بر روی ویژگی های فرهنگی و قومی و حتی روانی افراد و گروه ها معطوف کرده اند. یکی از نخستین تحقیقات در این زمینه به مطالعات مانوئل کاستلز^۱ پیرامون ابعاد اجتماعی و فرهنگی استفاده از اینترنت و موبایل طی سال های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۷ برمی گردد که حاصل آن کتاب هایی چون عصر اطلاعات، کهکشان اینترنت و تعداد قابل توجهی مقاله بوده است. همچنین در این زمینه می باید به مطالعاتی که توسط ژوزف والتر، شری ترکل،

الیاهو جان کاتز، هوارد رینگولد و دیگران انجام شده نیز اشاره کرد. آن چه در این نوشتار دنبال می‌شود نیز، تداوم راهی است که محققان قبلی آن را هموار نموده‌اند اما با این تفاوت که در این جا سعی می‌شود تأثیرات فرهنگی اینترنت در یک جامعه سنتی و مذهبی بررسی شود و در مسیر این بررسی و مطالعه، اثرگذاری بر روی جنبه‌های منفی فرهنگی و بعضاً نهادینه شده در جامعه مدنظر قرار می‌گیرد. همان طور که می‌دانیم جامعه ایرانی در طول تاریخ کهن خویش همواره انواع قومیت‌ها، مذاهب و فرهنگ‌ها را درون خود داشته است. شهرهای ایران نیز هرکدام از بافت فرهنگی، قومی و مذهبی ویژه‌ای برخوردارند که این تنوع جذاب می‌تواند کیفیت تأثیرپذیری آن‌ها را از تکنولوژی‌های نوین بویژه اینترنت به شکل متفاوتی رقم بزند. از این رو، پژوهش حاضر مشخصاً به دنبال درک این مسئله است که در جامعه‌ای سنتی و مذهبی همچون کاشان، اینترنت در رابطه با برخی عادات و خصلت‌های منفی و بعضاً نهادینه شده در جامعه، چه نقشی ایفا کرده است؟ در این راستا، سعی شده تا مواردی چون: سابقه آشنایی و استفاده، میزان، محیط و نوع استفاده از اینترنت و رابطه احتمالی این موارد با برخی عادات و خصلت‌های منفی موجود در کاربران اینترنتی در شهر کاشان مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد.

پیشینه تحقیق

لازم است خاطرنشان شود که در مورد تأثیر اینترنت بر عادات اجتماعی فرهنگی منفی بطور مستقیم تحقیقات زیادی در اختیار نیست و بیشتر تحقیقات بر روی پیامدهای کلی اینترنت بر رفتارها - اعم از مثبت و یا منفی - متمرکزند. از این رو، مواردی که در این بخش ذکر می‌شود غیرمستقیم با موضوع این مقاله مرتبط می‌باشند.

شری ترکل^۱ (۱۹۹۹) در تحقیقی به بررسی «تأثیر فضای مجازی بر هویت» در امریکا (ایالت ماساچوست) پرداخته است. ترکل به این نکته اشاره می‌کند که فضای

1. Sherry Turkle

سایبری امکان نمایش شخصیت را برای افراد فراهم می‌کند اما این نمایش بسیار جدی خواهد بود و افرادی که نسبت به آن چه در پشت شخصیت مجازی انسان‌ها قرار گرفته است می‌توانند آگاهی پیدا کنند همان افرادی هستند که بیش‌ترین شانس را برای موفقیت در استفاده از تعاملات مجازی جهت انتقال تجربیات فردی و اجتماعی دارا می‌باشند؛ در فضای اینترنت، ما صفات گوناگونی را درباره خود قائل شده و آن‌ها را بیان کرده و به تدریج و با توجه به عکس العمل‌های مخاطبین مان برخی ابعاد پنهانی شخصیت خود را آشکار می‌سازیم. و به موازاتی که خصوصیاتمان را در قالب یک پرسوناژ و شخصیت منسجم سازمان‌دهی و در فضای مجازی ارائه می‌کنیم، در نتیجه بیشتر و بیشتر در داخل مغزها و اذهان یکدیگر زندگی را شروع می‌کنیم. به نظر ترکل، اینترنت تغییراتی را در نوع تفکر، شکل اجتماعات و شخصیت ما ایجاد می‌نماید.

ین^۱ و همکارانش (۲۰۱۳) تحقیقی با عنوان «تأثیر فضای اینترنت بر فرهنگ عمومی خانواده در کشور کانادا» انجام دادند. نتایج این پژوهش نشان داد که اینترنت باعث گسترش شبکه اجتماعی، تقویت روابط بین فردی، رشد اعتماد به نفس در افراد شده و از این طریق باعث بالا رفتن فرهنگ عمومی خانواده‌ها می‌شود.

فرهمند (۱۳۸۷) تحقیقی با عنوان «دختران و کاربرد اینترنت» انجام داده است. در این تحقیق از طریق مطالعه اسنادی، تفاوت‌های جنسیتی در میزان و نوع استفاده از اینترنت و تأثیرات گوناگون آن بر دختران بررسی شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد اختلال در هویت دختران، اعتیاد اینترنتی، فرهنگ پذیری از اینترنت و درگیری‌شان در عشق‌های مجازی از جمله تهدیدات جدی برای کاربران دختر می‌باشد.

طالبیان (۱۳۹۰) پژوهشی در قالب پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «اینترنت، فرهنگ و زندگی روزمره دانشجویی» در شهر تهران انجام داده است. این تحقیق به صورت کیفی و به شیوه مردم نگارانه انجام شده و جامعه مورد مطالعه در این تحقیق،

دانشجویان دانشکده‌های عمران دانشگاه صنعتی شریف، دانشجویان معماری دانشگاه هنر دانشگاه تهران و دانشجویان گروه ارتباطات دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی بوده‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که میان اینترنت و زندگی روزمره دانشجویی رابطه معنی‌دار وجود دارد و دانشجویان بیش‌ترین استفاده ممکن را از اینترنت می‌کنند و این استفاده در راستای سرگرمی و پرکردن اوقات فراغت آن‌ها می‌باشد؛ در حقیقت مصرف فراغتی و سرگرم‌کننده اینترنت پررنگ‌تر و بیش‌تر از سایر مصارفی است که دانشجویان از اینترنت داشته‌اند.

کازمی اصل (۱۳۹۲) تحقیقی با عنوان «بررسی تأثیرات، چالش‌ها و فرصت‌های ناشی از فضای فرهنگی اینترنت» انجام داده است. روش تحقیق به صورت اسنادی و کتابخانه‌ای است و نتایج تحقیق نشان داد که تغییر دادن سبک زندگی به منظور مصرف زمان بیشتر در اینترنت، اجتناب از فعالیت‌های مهم زندگی به منظور صرف وقت بیشتر در اینترنت، کاهش روابط اجتماعی، نادیده گرفتن خانواده و دوستان و بروز مشکلات مالی و تحصیلی، برخی از عواقب افراط در استفاده از اینترنت توسط کاربران است.

مرور نظری

در بخش مرور نظری، مجموعه‌ای از نظریه‌های جامعه‌شناختی، روان‌شناسی اجتماعی و مطالعات فرهنگی که به تبیین اثرات فرهنگی و اجتماعی اینترنت و رسانه‌های نوین پرداخته‌اند مورد بررسی قرار می‌گیرند تا ابعاد گوناگون مسئله در یک فضای کلی تئوریک روشن‌تر، قابل فهم و دریافت شود. یکی از این نظریات متعلق به دنیس مک کوایل بوده است. مک کوایل چهار کارکرد اصلی رسانه‌های جدید را شناسایی و معرفی می‌کند. ارتباطات میان فردی^۱، ایفای نقش تعاملی^۲، جستجوی اطلاعات^۳ و مشارکت

-
1. Interpersonal communication Media
 2. Interactive Play Media
 3. Information search Media

جمعی^۱، که این دامنه مشارکت و مبادله حتی به جنبه‌های احساسی و عاطفی انسان‌ها نیز گسترش می‌یابد. در نگاه او، رسانه‌های جدید به‌ویژه اینترنت، دربردارنده تمام کارکردهای چهارگانه یادشده می‌باشند (مهدی زاده، ۱۳۹۳: ۳۲۱-۳۲۰). به نقل از مک کوایل، (۲۰۰۶).

هنگامی که انسان‌ها از طریق رسانه‌هایی چون اینترنت در سطح میان فردی و در سطح کلان اجتماعی به مبادله اطلاعات، عواطف و احساسات بپردازند و تجربیات گوناگون و عقاید و سلايق مختلف را به اشتراک بگذارند، تبعاً فرایند قضاوت و ارزیابی در مورد ارزش‌ها، باورها، هنجارها و سبک زندگی خود را نیز آغاز خواهند کرد و در آن چه که فرهنگ جامعه به آن‌ها آموخته است تأمل خواهند کرد. بازاندیشی در فرهنگ و هویت خویش یکی از نتایج طبیعی و مورد انتظار فرایندی است که در آن اطلاعات و هنجارها و ارزش‌ها و عواطف به‌طور وسیع و آزادانه مبادله می‌شود؛ در این راستا، طبعاً عادات و رسوم، یا مؤلفه‌هایی از فرهنگ می‌تواند در بوته نقد قرار گیرد و از آن‌ها فاصله گرفته شود و یا این که متقابلاً، برخی عادات و مؤلفه‌های فرهنگ بومی مورد تأیید و حمایت بیشتر قرار گیرند. آنچه که بطورضمنی از نظریه مک کوایل می‌توان فهمید آن است که تأمل و بازاندیشی در عادات، هنجارها، رسوم و... می‌تواند هم شامل جنبه‌های مثبت حیات فرهنگی یک جامعه شود و هم احتمالاً برخی ابعاد و جنبه‌های منفی و نهادینه‌شده در جامعه را به نقد و چالش بکشد. بنابراین، بازاندیشی حاصل از تعاملات اینترنتی یک تیغ دو لبه است که به اقتضای ماهیت خویش می‌تواند عملکردی دوگانه داشته باشد. از این منظر، احتمال بازاندیشی و تأمل در یکسری عادات و خصلت‌های منفی آن هم تحت تأثیر استفاده از اینترنت (و موبایل) می‌تواند زمینه تعدیل و تغییر آرام را در پاره‌ای از الگوهای نهادینه شده رفتاری که ریشه در محیط، شرایط و زندگی روزمره مناطق کشور بویژه کاشان دارند فراهم آورد.

نظریه دیگر متعلق به جان تامپسون^۱ بر این باور بنا شده است که تعاملات اینترنتی در مواردی می‌تواند امکان تغییر اندیشه‌ها، احساسات و یا اصلاح آن‌ها را فراهم کند، اما وی نسبت به نقش اینترنت در از بین بردن سنت‌ها و محور میراث فرهنگی گذشته کاملاً تردید دارد. تامپسون در نقد این عقیده که رسانه‌های ارتباطی به ویژه رسانه‌های ارتباطی جهانی باعث از میان رفتن سنت‌ها می‌شوند معتقد است که سنت‌ها مجموعه‌ای از انگاشته‌ها، باورها و الگوهای رفتاری هستند که از گذشته به ما رسیده و در تکوین هویت فردی و اجتماعی ما نقش مهمی داشته‌اند، که رسانه‌های نوین به سادگی نمی‌توانند آن‌ها را از میان ببرند، زیرا سنت‌ها با امور و مسائل حیاتی انسان‌ها سروکار دارند. همین اتفاق قبلاً نیز به اعتقاد تامپسون رخ داده است و متفکران عصر روشنگری نیز تصور می‌کردند که مدرنیته سنت‌ها را از بین می‌برد زیرا سنت‌ها در تعارض با عقل و منطق هستند، درحالی‌که مشخص شد انسان‌ها برای معنادار شدن زندگی و تکوین و رشد هویتشان همچنان از سنت‌ها بهره می‌گیرند. ارزش‌های خاصی چون پیشرفت، معرفت علمی و انسان‌مداری که متفکران روشنگری آن‌ها را اجزای ذاتی مدرنیته به شمار می‌آوردند نتوانسته بودند برای برخی سؤالات اساسی انسان‌ها همچون پرسش‌های مربوط به مرگ و زندگی، درست و نادرست و مواردی از این قبیل، پاسخ‌های اقناع‌کننده فراهم آورند، درحالی‌که سنت‌ها برای آن‌ها پاسخ‌هایی فراهم آورده‌اند که از دیدگاه افراد پایبند به آن‌ها اقناع‌کننده‌اند.

در نگاه تامپسون، تداوم سنت‌ها، باورها و رفتارهای دینی و تجدید حیات آن‌ها در دنیای امروز نشان می‌دهد که نه تنها رسانه‌ها مانعی در برابر سنت‌ها نیستند بلکه بعضاً در تداوم و بازآفرینی آن‌ها نقش مهمی نیز ایفا می‌کنند. به نظر تامپسون رسانه‌های نوین باعث شده‌اند که هویت و شخصیت حالتی انعطاف‌پذیرتر و بازتر پیدا کنند، زیرا رسانه‌ها هرچند که رابطه بین تکوین هویت و محل زندگی مشترک را سست کرده‌اند اما آن را از بین نبرده‌اند. رسانه‌ها یکسری مواد نمادین را از فراسوی مرزهای جغرافیایی

1. Thompson, J.

در دسترس افراد قرار می‌دهند و آن‌ها نیز با توجه به علایق، نیازها و گرایش‌های خاصشان، از آن مواد و عناصر نمادین در تکوین هویت خود بهره می‌گیرند، آن‌هم بدون آن‌که در این فرایند زور و اجباری وجود داشته باشد (ساروخانی و بابایی فرد، ۱۳۹۱: ۸۷، به نقل از تامپسون). عادات منفی فرهنگی نیز از آنچه تامپسون مطرح می‌کند مستثنا نیستند چراکه این عادات و خصلت‌ها نیز به‌مثابه یکسری الگوهای رفتاری ریشه‌دار و در پاسخ به یکسری شرایط و نیازهای محلی و بومی تولیدشده و در طول زمان تثبیت شده‌اند. بنابراین نمی‌توان با قاطعیت پیش‌بینی نمود که تکنولوژی‌های نوین بویژه اینترنت با این عادات منفی چه خواهند کرد بلکه تنها می‌توان به شکل مفصل، موردی و جزئی روابط میان آن‌ها را مطالعه و سنجش کرد.

به هر تقدیر، از آنجا که موضوع پژوهش حاضر، مرتبط با عادات و خصلت‌های منفی است باید دید که در فرهنگ جامعه ایرانی چه مؤلفه‌های عمده و تثبیت‌شده‌ای وجود دارد که در طول تاریخ در مردم این سرزمین نهادینه و فراگیر شده است؛ مؤلفه‌هایی که هم جنبه‌های مثبت و هم جنبه‌های منفی زندگی اجتماعی را به نمایش می‌گذارند. در این زمینه نظرات برخی محققان ایرانی و غیر ایرانی می‌تواند در فهم بهتر ابعاد مسئله کمک نماید. یکی از این محققان معاصر ایرانی حسن نراقی است. به عقیده نراقی، ما ایرانی‌ها علاقه چندانی به روبه‌رو شدن با حقایقی که مطابق میل و سلیقه‌مان نباشد را نداریم، طوری که از بیماری‌های صعب‌العلاج گرفته تا مشکلات اجتماعی، ترجیح می‌دهیم در بهترین حالت با سکوت و به‌آسانی از آن بگذریم و با گفتن انشاءالله صورت مسئله را پاک کنیم. اکثریت قریب به اتفاقان اهل تظاهر هستیم، تظاهر به راستی، به ادب، نزاکت، ثروت، قدرت و ده‌ها صفت دیگری که به هر دلیلی دوست داریم به داشتن آن صفت شهره بشویم. در قدیم اتاقی داشتیم به نام اتاق میهمان و دارای بهترین اثاثیه و امکانات بود و غذایی هم که برای میهمان تهیه می‌کردند که از نوع استثنایی و به‌یادماندنی بود اما باگذشت زمان و حتی با افزایش سطح عمومی تحصیلات بازهم دامنه این تظاهرات فروکش نکرده است (نراقی، ۱۳۸۰: ۵۰-۴۳). به‌زعم نراقی، سراسر

تاریخ ایران مملو است از قهرمان‌بازی و قهرمان‌پروری و به محض این که یک قهرمان را خودمان پرورش دادیم و ستایش اش کردیم؛ خیلی زود به دلیل این که نمی‌تواند تمام خواسته‌هایمان را برآورده کند شروع به ملامتش می‌کنیم. خودمان از او یک بت می‌سازیم غافل از این که خودش (قهرمان) چنین ادعایی نداشته است. اکثراً برنامه نداریم و به آن اعتقادی هم نداریم و اگر هم داریم نهایتاً برای یک روز است. دولت‌ها هم اگر صحبت از برنامه می‌کنند چون این حرف‌ها را در کتاب‌ها خوانده‌اند به دنبالش می‌روند ولی به آن پایبند نیستند (نراقی، ۱۳۸۰: ۶۶-۵۳).

نراقی بر این باور است که ما ایرانی‌ها مردمی هستیم که در اکثر موارد احساساتمان در اتخاذ و انتخاب مسیرمان نقش تعیین‌کننده‌ای را ایفا می‌کند و نتیجه این احساساتی بودن آن است که بدون مطالعه و تعمق ممکن است ادامه دادن به کاری را نفی کرده و یا لزوم انجام عمل و اقدامی را انکار کنیم. رفتارهایمان معتدل نیست و هر پدیده‌ای را اعم از جریان فکری، حزب، کالا، دوست، همسر و... کلاً به صورت سیاه و سفید، خوب مطلق یا بد مطلق ارزیابی می‌کنیم.

البته این احساساتی بودن این‌طور نیست که همیشه جنبه منفی به خودش بگیرد بلکه در بعضی مقاطع مثل حوادث غیرمترقبه، سیل، زلزله و یا وقتی روزنامه‌ها برای کمک‌های انسانی احساسات مردم را تحریک می‌کنند به شدت جنبه مثبت به خودش می‌گیرد که این نوع اعمال تحریکات امروزه در دست رسانه‌هاست. وی اضافه می‌کند که متأسفانه فرهنگ ارتباطی رایج بین ما غالباً فرهنگ شفاهی است و علاقه‌ای به ردوبدل کردن یک صفحه کاغذ نداریم تا این که بعدها اگر خواستیم به آن مراجعه کنیم، این فرهنگ شفاهی از مسئولیت پذیرفتن ما نشأت می‌گیرد. ما ایرانی‌ها به نظر نراقی، به شدت پرتوقع هستیم، از خانواده، دوستان، از دولت و خلاصه از همه و چون این توقعات به صورت دلخواه برآورده نمی‌شود نارضایتی پیامد قطعی آن می‌شود؛ و به خاطر این است که با جامعه‌ای سروکار داریم که کمتر لبخند رضایت را حاضر است بر لبانش بنشانند. حتی از خودمان نیز توقع داریم و می‌خواهیم آدم برجسته‌ای در جامعه

باشیم. در نگاه نراقی، از خصلت‌های منفی دیگری که می‌توان به ایرانیان نسبت داد حسادت و حسادت ورزی است، بدین معنا که از پیشرفت دیگران نه تنها خوشحال نمی‌شویم بلکه بسیاری از مواقع حالت حزن و اندوه به ما دست می‌دهد. تنها کمی دقت در روحیه و رفتار خود و برخی اطرافیان، ما را به این واقعیت تلخ رهنمون می‌کند (نراقی، ۱۳۸۰: ۱۱۹-۱۱۳).

در همین زمینه، علی رضاقلی نویسنده کتاب جامعه‌شناسی نخبه کشی نیز در مورد عقب‌ماندگی ایران ضرورت آسیب‌شناسی فرهنگی را مسئله اصلی دانسته و مصادیق آن را در تاریخ فرهنگی گذشته ایرانیان کنکاش کرده است. به عقیده رضاقلی سه مرد بزرگ تاریخ ایران یعنی قائم‌مقام، امیرکبیر و مصدق، هرکدام تلاش زیادی برای اصلاح و بهبود شرایط کشور کردند اما جامعه ایران هر سه آن‌ها را زمین زد و از عرصه اجتماعی برکنار نمود. در نگاه وی، این بزرگ‌مردان دارای خصلت‌هایی مانند: پیوند عمیق ملی به خاک، منطقه و میهن داشته، و فارغ از وابستگی به روابط خویشاوندی و ایل و تبار بودند و می‌دانستند برای ترقی وطن چه باید کرد و با این که هریک نخبگان اصلاحگری بودند اما در امر اصلاح، تعالی و پیشرفت دادن جامعه مورد بی‌مهری فراوان قرار گرفتند. آنان در جامعه خود با مشکلات جدی‌ای چون، دریافت هدیه و رشوه توسط مسئولان، عدم حمایت از مسئولان صادق، دلسوز و فسادناپذیر، احساس ناامنی در مردم، ترس مردم از فعالیت اقتصادی، محصورشدن در منافع شخصی، قانون‌گریزی، تنبلی، بی‌حوصلگی و عدم سخت‌کوشی در فعالیت‌های اجتماعی و همچنین عوام‌زدگی و اندیشه‌کشی اجتماعی مواجه بودند، به‌گونه‌ای که برنامه‌های اصلاح‌گرایانه آنان به‌سختی پیش می‌رفت.

به نظر رضاقلی ما ایرانی‌ها همه‌چیز را گردن استعمار یا عوامل خارجی می‌اندازیم در صورتی که دلیل اصلی مشکلات عمدتاً درون جامعه و فرهنگ ماست که می‌باید اصلاح شود. بدین ترتیب، مختصات فرهنگی جامعه ایرانی مجموعه‌ای از مؤلفه‌های

مثبت و منفی را در خود جمع کرده و این مؤلفه‌های فرهنگی در طول زمان نهادینه شده و در جسم و جان مردم نفوذ کرده است. در کنار این واقعیت، همچنین باید توجه داشت که کشور ایران از آن جمله کشورهای غیراروپایی است که در تمام اعصار توجه و نگاه کنجکاو مردمان جهان را بیش‌تر از سایر جوامع تحریک و به خود معطوف نموده است و در این میان کاشان نیز یکی از شهرهای کهن و باستانی ایران است که موردعلاقه سیاحان و جهانگردان بوده و این توجه عمیق باعث گردیده تا در آثاری که جهانگردان و شرق شناسان از خود به‌جا نهاده‌اند در مورد شهر کاشان نیز تأثیر و تأثر خود را بیان نمایند. این شهر با در آغوش گرفتن تپه سیلک، در حقیقت قدمت چند هزارساله تاریخ و فرهنگ خود را به رخ همگان می‌کشد. نویسندگان، فراز و نشیب‌های متفاوتی را در تاریخ و فرهنگ کاشان نقل کرده‌اند اما در این میان به‌ویژه با ظهور قاجار، کاشان رونقی دوباره را تجربه کرد به‌گونه‌ای که هنرها و فنون بومی گسترش یافت و برخی از رشته‌های هنری به درجه‌های عالی خود رسید. هنرهای سنتی و بومی همچون قالی‌بافی، سفال، کاشی، شعربافی، زری‌بافی و مخمل‌بافی، شعر و ادب و موسیقی با اندیشه‌های پرتوان اندیشمندان، هنرمندان و نگارگران آن زمان شکل گرفت و بعدازآن نیز سال‌ها به حیات معنوی و مادی خود همچنان ادامه داد. بناهای زیادی از جمله مدرسه، مسجد، تیمچه، خانه‌های باشکوه و... ساخته شد که با آرایه‌های بسیار زیبای معماری آذین بسته شد و این شهر را به‌صورت یک شهر تاریخی و ممتاز درآورد (خانی آرانی، ۱۳۹۰: ۲۷).

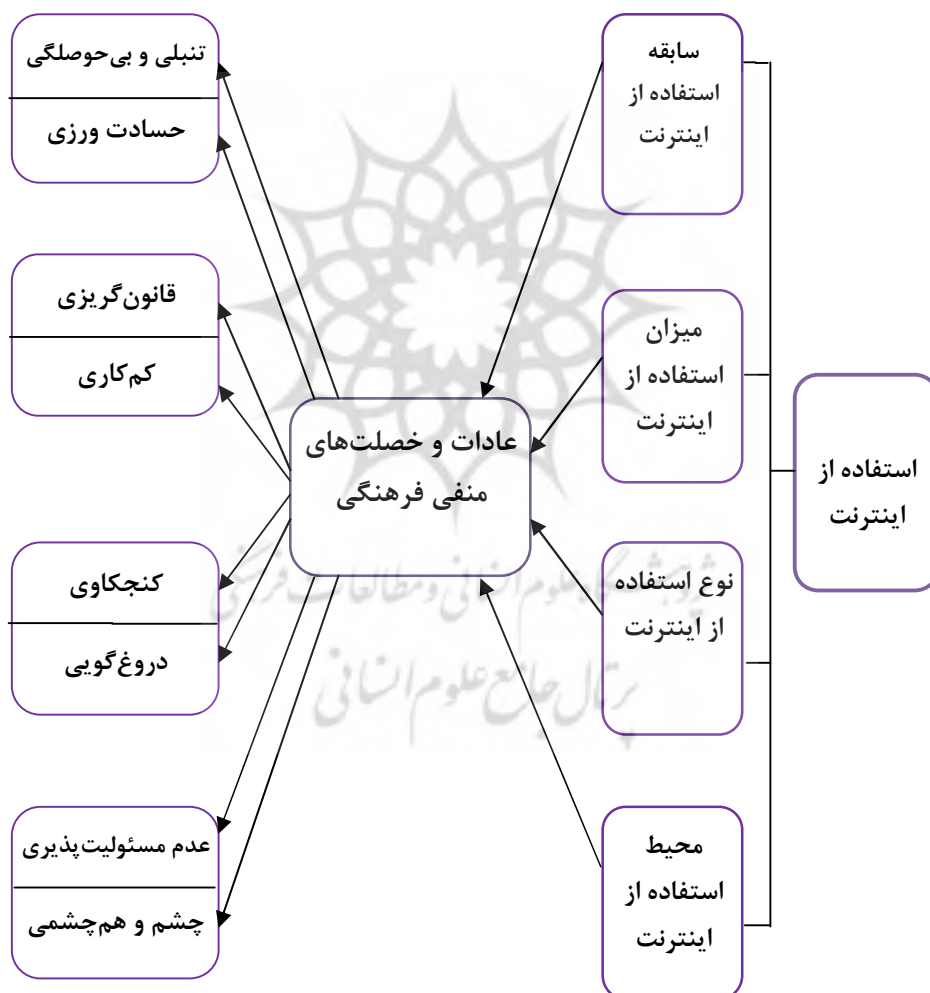
حاج سیاح سفرنامه نویسن مشهور ایرانی در خصوص کاشانی‌ها این‌چنین نوشته است: "... بیشتر اهل کاشان کارکن و باهوش هستند... ادبا، نویسندگان، اهالی فضل و امرای درباری کاشانی بیش‌تر نسبت به سایر بلاد وجود دارد و اشخاص بزرگی از کاشان مانند فیض کاشانی، سهراب سپهری، سپیده کاشانی، محتشم کاشانی و... برخاسته‌اند. شهر کاشان مانند دیگر شهرهای ایران قبلاً زردستی بوده‌اند که با ورود اسلام به ایران، مردم این شهر نیز به دین اسلام ایمان آورده‌اند. مستوفی نوشته است که

مردم کاشان شیعه مذهب‌اند و اکثرشان حکیم وضع، و لطیف‌طبع بوده و در آنجا جهال و بطل کمتر باشد... " (زرگری، ۱۳۸۸:۳۴). سرپرسی سایکس یکی از سفرنامه نویسان خارجی نیز در این باره چنین نوشته است: "... از هنرهای ظریف، زری‌های گل‌دار و مخمل‌های قدیم کاشان بسیار قشنگ و زیباست و جای تأسف است که بانوان ایران صنایع زیبای وطن خود را تحقیر می‌کنند و صنایع ناچیز اروپایی را ترجیح می‌دهند..." (زرگری، ۱۳۸۸:۶۷). بنابر مدارک و منابع گوناگون، دوست داشتن و علاقه شدید به اهل‌بیت در کاشان به اواخر قرن اول هجری قمری برمی‌گردد به گونه‌ای که بارزترین شواهد آن را می‌توان در اجرای مراسم سوگواری و نمادها و نشانه‌های متعدد عزاداری پیدا کرد که در این مراسم باشکوه بویژه در محرم، از یک سری آیین‌های بومی نیز استفاده می‌کنند (خانی آرانی، ۱۳۹۰:۴۶۵).

نژاد مردم این منطقه از ریشه اصیل آریایی است و اختلاط آن با نژادهای اقوام مهاجم تازی و ترک بسیار ناچیز بوده است. یکی از دلایل اصالت و پاکی نژاد آن، حفظ زبان فارسی قدیم یا به اصطلاح زبان محلی تاتی است که اهالی اکثر دهستان‌ها به آن آشنا هستند منتها در لهجه روستاها متفاوت است. کاشانیان مانند سایر بلاد ایران به فارسی معمولی حرف می‌زنند اما لهجه مخصوص به خود دارند و در بعضی دهات و روستاها لغات پهلوی را بیش‌تر استعمال می‌نمایند. هوش و زیرکی که بعضی از منتقدین گفته‌اند و شاید لازمه هوای خشک و سالم و وضع اقلیمی آن دیار می‌باشد، مردمش را به پیش‌بینی و گمانه‌زنی، میان‌روی و عاقبت‌اندیشی در کارها سوق داده تا فراغت خاطری را که در کارهای فکری و هنری نیازمندند فراهم سازند و نیز برای حفظ نیکنامی و آبروداری از هرگونه افراط و تفریط احتراز نمایند به گونه‌ای که این اوصاف را لطیفه سنجان بذله‌گو، ترس و جبن و کم‌دلی تعبیر نموده، افسانه‌های فکاهی و گفتارهای طعن آمیز در این باره ساخته‌اند (خانی آرانی، ۱۳۹۰:۲۴-۲۳). بر اساس آنچه در این قسمت به‌اجمال هم درباره فرهنگ، عادات و خصلت‌های جامعه ایرانی بویژه

منطقه کاشان، و هم پیرامون نحوه اثرپذیری فرهنگ و سنت‌ها از رسانه‌های نوین تشریح گردید، پژوهش حاضر مسئله اثرپذیری احتمالی برخی عادات و خصلت‌های منفی و موجود در جامعه را از اینترنت مورد کنکاش قرار داده و بر همین مبنا مدل نظری و فرضیات تحقیق تنظیم گردیده‌اند.

مدل نظری تحقیق

فرضیات تحقیق

میان سابقه استفاده از اینترنت با میزان بروز عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی رابطه وجود دارد.

میان میزان استفاده از اینترنت با عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی رابطه وجود دارد.

میزان بروز عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی برحسب نوع استفاده از اینترنت متفاوت است.

میزان بروز عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی برحسب محیط استفاده از اینترنت متفاوت است.

تعریف مفاهیم

استفاده از اینترنت: این مفهوم اشاره به الگوی استفاده از اینترنت توسط کاربران دارد. در پژوهش حاضر سنجش این مفهوم به کمک مؤلفه‌هایی چون سابقه، میزان، نوع و محیط استفاده از اینترنت و شاخص‌های مربوط به هرکدام سنجیده شده و سطح سنجش هرکدام نیز در جدول ۱ مشخص گردیده است:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۱- مؤلفه‌ها و شاخص‌های مفهوم استفاده از اینترنت

مفهوم	مؤلفه‌ها	شاخص	سطح سنجش	تعداد گویه‌ها
استفاده از اینترنت	میزان استفاده از اینترنت	کمتر از یک ساعت بین یک تا دو ساعت بین دو تا سه ساعت بین سه تا چهار ساعت بین چهار تا پنج ساعت بیش از پنج ساعت	فاصله‌ای	۵
	سابقه استفاده از اینترنت	یک سال و کمتر بین یک تا دو سال بین دو تا سه سال بیش از سه سال	فاصله‌ای	۸
	نوع استفاده از اینترنت	آگاهی از اخبار و اطلاعات سرگرمی و تفریح تبادل عقیده و بیان نظرات ارتباط و دوست‌یابی	اسمی	۶
	محیط استفاده از اینترنت	ایمیل، تلگرام، فیس‌بوک، سایت‌های علمی آموزشی، سایت‌های خبری و نشریات	اسمی	۹

عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی: در آسیب‌شناسی فرهنگ‌ها، همواره وجود برخی هنجارها، عادات و خصلت‌های منفی موجود و نهادینه شده در جامعه مورد تأمل قرار می‌گیرند. عادت و خصلت به رفتاری گفته می‌شود که در اثر تکرار مورد قبول و خوشایند فرد قرار بگیرد به طوری که انجام مکرر آن خوشایند و ترک آن دشوار باشد. داشتن «عادت» از این جهت قابل توجه است که به صورت رفتاری خودکار درآمده است،

چراکه وقتی به چیزی عادت داریم، بدون آن که ذهن و فکر خود را درگیر کنیم، به انجام آن می‌پردازیم. درحالی‌که عادت و خصلت منفی یک الگوی رفتاری نامطلوب و ناپسند است و عادات منفی نهادینه شده، از نقاط ضعف یک فرهنگ بشمار می‌رود. بر این اساس در جامعه مورد بررسی، عادات و خصلت‌های منفی به کمک برخی ابعاد و شاخص‌ها سنجش شده‌اند. جدول ۲ ابعاد و شاخص‌های مربوطه را منعکس می‌نماید:

جدول ۲- ابعاد و شاخص‌های عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی

مفهوم	ابعاد	شاخص	سطح سنجش	تعداد گویه
عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی	تنبلی و بی‌حوصلگی	۱. طفره از کار بویژه کارهای دشوار ۲. شانه خالی کردن از کارهای خلاف میل ۳. دوری از کار و فعالیت به دلیل ترس از شکست ۴. عدم تلاش و فعالیت از روی سیری	فاصله‌ای	۴
	حسادت ورزی	۱. تبریک ظاهری و ناراحتی درونی از موفقیت رقبا. ۲. فقدان آرامش روانی به دلیل موفقیت دیگران ۳. سخت باور کردن فضیلت و برتری دیگران ۴. عصبانیت از کسانی که صاحب نعمتی شده‌اند	فاصله‌ای	۴

۴	فاصله‌ای	<p>۱. اطاعت از قوانین مغایر با آنچه درست می‌پنداریم.</p> <p>۲. عدم رعایت قانون یعنی انجام راحت‌تر کارها</p> <p>۳. عدم اجرای قانون به خاطر قانون‌شکنی مجریان</p> <p>۴. وضع قانون برای نفع عده‌ای خاص در جامعه</p>	قانون‌گریزی
۴	فاصله‌ای	<p>۱. سخت کار کردن یعنی سود "از مایه‌تران"</p> <p>۲. تقدیر امور، مهم‌تر و مؤثرتر از تلاش و کار</p> <p>۳. نتیجه تنها منوط به با تمام توان تلاش کردن</p> <p>۴. برتری شانس بر سخت‌کوشی در اغلب اوقات</p>	کم‌کاری
۴	فاصله‌ای	<p>۱. فضولی و کنجکاوی هنگام دیدن یکی از دوستان با یک فرد غریبه انسانی و مطالعات فرهنگی</p> <p>۲. سرک کشیدن به نامه‌ها و وسایل شخصی دوست خود در منزل و یا اتاق وی هنگام تنهایی</p> <p>۳. سرک کشیدن به ایمیل دوستان در صورت داشتن ایمیل آن‌ها</p> <p>۴. تلاش برای کشف راز دوستان و آشنایان</p>	فضولی و کنجکاوی

۴	فاصله‌ای	<p>۱. گفتن چیزهایی به دیگران که گمان می‌کنند راست است ولی راست نیست.</p> <p>۲. خنداندن دیگران با حرف‌های آلفی و من‌درآوردی</p> <p>۳. دروغ گفتن بویژه درجایی که به نفع باشد.</p> <p>۴. دروغ در برخی شرایط خانوادگی و روزمره زندگی</p>	دروغ‌گویی	
۴	فاصله‌ای	<p>۱. بی‌فایده‌گی خدمت به مردم در این روزگار</p> <p>۲. علاقه به مسئولیت‌پذیری در یک کار جمعی</p> <p>۳. اعتقاد به گذاشتن هرکسی در قبر خودش</p> <p>۴. بی‌ارتباطی سرنوشت دیگران به ما</p>	عدم مسئولیت‌پذیری	
۴	فاصله‌ای	<p>۱. خرید جهیزیه عروس فقط از کالاهای مارک‌دار</p> <p>۲. حس حقارت در یک جلسه رسمی یا میهمانی به دلیل کم ارزش‌تر بودن لباس خود نسبت به بقیه</p> <p>۳. لزوم برگزاری مراسم ازدواج خاک‌سپاری مثل مراسم فامیل و آشنایان و نه کمتر از آن‌ها.</p> <p>۴. مهریه دختر مثل یا بیش‌تر از مهریه اقوام و آشنایان</p>	چشم‌وهم‌چشمی	

روش تحقیق

این پژوهش، از نوع تحقیقات پیمایشی-توصیفی است که داده‌های اصلی خود را از طریق مطالعه میدانی و در یک جامعه معین فراهم می‌نماید. جامعه آماری در این پژوهش را مراجعه‌کنندگان به کافی‌نت‌های فعال در شهر کاشان تشکیل می‌دهند و از آنجایی که آمار رسمی در مورد تعداد کاربران اینترنت در این شهر وجود نداشت ابتدا لیست اسامی و آدرس کافی‌نت‌های دارای مجوز از "اتحادیه عکاسان، چاپخانه‌داران و ماشین‌های کامپیوتری" گرفته شد و سپس با مراجعه و صحبت با سرپرست‌های کافی‌نت‌ها، آمار تخمینی کاربران اینترنت (متوسط مراجعین ماهانه) محاسبه شد که جمعیتی معادل ۳۷۲۰ نفر را شامل شدند. لازم به ذکر است از آنجاکه پرسشگری از کاربران قرار بود طی یک ماه از ماه‌های سال ۱۳۹۶ صورت گیرد بنابراین جامعه آماری پژوهش معادل تعداد مراجعین ماهانه به کافی‌نت‌های کاشان در نظر گرفته شد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران بهره گرفتیم و حجم نمونه به شرح ذیل محاسبه گردید:

$$n = \frac{Nt^2.pq}{Nd^2 + t^2pq} \quad n = \frac{3720 \times 3/8416 \times 0/25}{3720 \times 0/0025 + 3/8416 \times 0/25} = 348/2$$

اما با توجه به محدودیت جامعه آماری و از آنجاکه نسبت حجم نمونه به جامعه آماری بزرگ‌تر از ۰/۰۵ بود تعداد حجم نمونه طبق فرمول $n' = \frac{n}{1 + \frac{n}{N}}$ اصلاح شده (سرایی، ۱۳۷۲:۱۳۰) و نهایتاً تعداد حجم نمونه تحقیق پس از تصحیح ۳۱۹ نفر تعیین گردید. شیوه نمونه‌گیری در این پژوهش به صورت دو مرحله‌ای تصادفی و سهمیه‌ای متناسب بوده است. ماه و روزهای پرسشگری (زمان) برحسب قرعه و به صورت تصادفی انتخاب شدند اما تعداد نمونه‌ها در هر کافی‌نت به شیوه سهمیه‌ای متناسب تعیین و برای هر کافی‌نت سهمیه‌ای متناسب با نسبت جمعیت مراجعان آن (ماهانه و به‌طور میانگین) به کل جامعه آماری در نظر گرفته شد. در جدول زیر نام کافی‌نت‌ها و تعداد نمونه برگزیده از هر کدام آمده است:

بررسی نقش استفاده از اینترنت در میزان بروز عادات ... ۲۶۹

جدول ۳- تعداد نمونه‌های مورد بررسی در کافی‌نت‌های فعال شهر کاشان

ردیف	نام کافی‌نت	آدرس	تعداد نمونه
۱	آریا	خیابان شهید رجایی، جنب اداره برق	۱۹
۲	آروین	بلوار شهیدخادمی، جنب آموزشگاه رانندگی گلشن	۱۰
۳	الماس	میدان کمال‌الملک، جنب ساختمان شیرین	۲۴
۴	پارسه	خیابان شهید رجایی، مابین مخابرات و عکاسی بهمن	۲۵
۵	پارسی نت	خیابان آیت‌الله کاشانی، جنب رستوران انار	۳
۶	پایا	میدان درب عطا، خ غیاث‌الدین جمشید، روبروی دبیرستان فیض	۱۰
۷	دانش	فاز ۲ ناجی آباد، نبش چهارراه ورزشگاه	۱۹
۸	سیلک	خیابان امیرکبیر، خیابان نواب صفوی، جنب کاشان برگر	۱۴
۹	سروش	خیابان آیت‌الله کاشانی، روبه روی جهاد سازندگی	۵۰
۱۰	فرزندگان	میدان ۱۵ خرداد، ابتدای خیابان ۲۲ بهمن	۲۸
۱۱	کلبه	خیابان شهید بهشتی، روبه روی خیابان شهید زیارتی	۶۱
۱۲	مرکزی	چهارراه کاشانی، ابتدای خیابان رجایی	۲۸
۱۳	معلم	میدان معلم، پاساژ کرمانی	۲۸
		جمع	۳۱۹

یافته‌های تحقیق

الف) یافته‌های توصیفی

تعداد کل مردان و زنان پاسخگو در این پژوهش ۳۱۹ نفر بودند که ۵,۴۵ درصد آن‌ها را مردان و ۵,۵۴ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. از این تعداد، ۴,۸۰ درصد در گروه سنی ۱۵-۲۹ سال و ۶,۱۹ درصد در گروه سنی ۳۰ سال به بالا هستند. همچنین بیش از نیمی از پاسخگویان ۹,۵۴ دارای تحصیلات و یا مدرک دانشگاهی‌اند. و نهایتاً، ۸,۶۰ درصد از جامعه مورد بررسی مجرد و ۲,۳۹ درصد متأهل هستند. بدین ترتیب، تیپ اجتماعی جامعه مورد بررسی در این پژوهش را عمدتاً دختران و پسران جوان، مجرد و تحصیل کرده تشکیل داده‌اند و این قشر همان قشری است که در مقایسه با دیگر اقشار جامعه حضور فعال‌تری را در اینترنت و دنیای مجازی دارد. در زمینه استفاده از اینترنت، جامعه مورد بررسی عمدتاً از جوانانی تشکیل شده که دست کم دو سال سابقه آشنایی و کار با اینترنت دارند و همه‌روزه و غالباً بیش از سه ساعت در روز از اینترنت استفاده می‌کنند و عمدتاً در محیط تلگرام فعال هستند و زمینه‌های اصلی استفاده آنان از اینترنت اساساً تفریح و سرگرمی و دریافت اخبار و اطلاعات است.

ب) یافته‌های تحلیلی

در ابتدا وضعیت پاسخگویان با توجه به میزان عادات و خصلت‌های منفی که دارند به کمک آزمون تی تک نمونه‌ای تحلیل شده است.

بررسی نقش استفاده از اینترنت در میزان بروز عادات ... ۲۷۱

جدول ۴- نتایج آزمون T تک نمونه پیرامون عادات و خصیلت‌های منفی فرهنگی در

کاربران

متغیرها	میانگین نظری	میانگین محاسبه شده	نتیجه و تفسیر
تنبلی	۱۲	۱۱/۵	با توجه به میانگین محاسبه شده (۱۱/۵) در مقایسه با میانگین نظری (۱۲) و سطح معناداری ۰/۱۳ میزان تنبلی در جامعه مورد بررسی از حد متوسط اندکی پایین تر است.
حسادت	۱۲	۹	با توجه به میانگین محاسبه شده (۹) در مقایسه با میانگین نظری (۱۲) و سطح معناداری ۰/۰۰۰ میزان حسادت در جامعه مورد بررسی از حد متوسط بطور قابل ملاحظه‌ای پایین تر است.
قانون‌گریزی	۱۲	۱۲	در این متغیر میانگین نظری و میانگین محاسبه شده یک مقدار (۱۲) می‌باشد ولی آزمون تی تک نمونه به دلیل به دست آمدن سطح معناداری ۰/۹۷ معنادار نیست.
کم‌کاری	۱۲	۹/۷	با توجه به میانگین محاسبه شده (۹/۷) در مقایسه با میانگین نظری (۱۲) و سطح معناداری ۰/۰۰۰ میزان کم‌کاری در جامعه مورد بررسی بطور قابل ملاحظه‌ای پایین تر از حد متوسط است.
کنجکاوی	۱۲	۱۰/۳	با توجه به میانگین محاسبه شده (۱۰/۳) در مقایسه با میانگین نظری (۱۲) و سطح معناداری ۰/۰۰۰ میزان کنجکاوی جامعه مورد بررسی بطور قابل ملاحظه‌ای پایین تر از حد متوسط است.

دروغ‌گویی	۱۲	۱۱/۸	اگرچه میانگین محاسبه‌شده (۱۱/۸) اندکی پایین‌تر از میانگین نظری (۱۲) است ولی آزمون تی تک نمونه به دلیل به دست آمدن سطح معناداری ۰/۲۶ معنادار نیست.
عدم مسئولیت‌پذیری	۱۲	۱۱/۵	با توجه به میانگین محاسبه‌شده (۱۱/۵) در مقایسه با میانگین نظری (۱۲) و معناداری ۰/۰۰۴ میزان عدم مسئولیت‌پذیری در جامعه مورد بررسی از حد متوسط اندکی پایین‌تر است.
چشم‌وهم‌چشمی	۱۲	۹/۸	با توجه به میانگین محاسبه‌شده (۹/۸) در مقایسه با میانگین نظری (۱۲) و سطح معناداری ۰/۰۰۰ میزان چشم‌وهم‌چشمی در جامعه مورد بررسی از حد متوسط پایین‌تر است.
کل عادات منفی فرهنگی	۹۶	۸۵/۸	با توجه به میانگین محاسبه‌شده (۸۵/۸) در مقایسه با میانگین نظری (۹۶) و به دست آمدن سطح معناداری ۰/۰۰۰ می‌توان گفت شدت بروز عادات منفی فرهنگی در جامعه مورد بررسی کمی پایین‌تر از حد متوسط است. بنابراین شدت بروز خصلت‌های منفی فرهنگی، شدید و بحرانی نیست.

برای آزمون فرضیات پژوهش بویژه سنجش رابطه بین میزان استفاده از اینترنت و هرکدام از عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی، آزمون همبستگی پیرسون مناسب تشخیص داده شد که نتایج آن در جدول شماره ۵ ارائه می‌گردد. البته قبل از انجام آزمون، نسبت به تأمین مفروضه‌های لازم آن به‌ویژه نرمال یا شبه نرمال بودن توزیع نمرات متغیرها و همچنین خطی بودن رابطه میان متغیرهای مستقل و وابسته اطمینان حاصل شد.

جدول ۵- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین میزان استفاده از اینترنت و عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی

متغیرها	تعداد	نمره همبستگی	سطح معناداری
میزان استفاده از اینترنت / تنبلی	۳۱۹	-.۰۳۶	،۵۱۶
میزان استفاده از اینترنت / حسادت ورزی	۳۱۹	-.۰۰۱	،۹۸۳
میزان استفاده از اینترنت / قانون‌گریزی	۳۱۹	-.۱۳۱ ^{**}	،۰۲۰
میزان استفاده از اینترنت / کم‌کاری	۳۱۹	-.۱۰۵	،۰۵۰
میزان استفاده از اینترنت / کنجکاوی	۳۱۹	-.۰۹۰	،۱۱۰
میزان استفاده از اینترنت / دروغ‌گویی	۳۱۹	-.۰۴۴	،۴۳۰
میزان استفاده از اینترنت / عدم مسئولیت‌پذیری	۳۱۹	-.۲۰۲ ^{**}	،۰۰۰
میزان استفاده از اینترنت / چشم و هم‌چشمی	۳۱۹	-.۰۸۰	،۱۵۲
میزان استفاده از اینترنت / عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی	۳۱۹	-.۱۲۷ ^{**}	،۰۲۴

اطلاعات به‌دست‌آمده در جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰,۰۵ بین میزان استفاده از اینترنت با قانون‌گریزی، کم‌کاری و عدم مسئولیت‌پذیری همبستگی معکوس وجود دارد. این بدین معناست که هرچه میزان استفاده از اینترنت افزایش یابد؛ میزان متغیرهای گفته‌شده در کاربران اندکی کاهش می‌یابد. اما میان میزان استفاده از اینترنت با تنبلی، حسادت ورزی، کنجکاوی، دروغ‌گویی و چشم‌وهم‌چشمی رابطه معناداری مشاهده نمی‌شود. نکته قابل توجه این که میزان استفاده کاربران از اینترنت با کل عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی (آخرین ردیف جدول) رابطه معنادار را نشان می‌دهد. بنابراین می‌توان گفت میزان استفاده از

اینترنت در مجموع می‌تواند در بروز خصلت‌های منفی فرهنگی کاربران مؤثر بوده و بعضاً آن‌ها را اندکی کاهش دهد. در ادامه، رابطه احتمالی میان سابقه استفاده از اینترنت با میزان بروز و ظهور عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی به کمک آزمون همبستگی موردسنجش قرار گرفت که نتایج آزمون‌ها در جدول ۶ آمده است:

جدول ۶- نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین سابقه استفاده از اینترنت و عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی

متغیرها	تعداد	نمره همبستگی	سطح معناداری
سابقه استفاده از اینترنت/تنبلی	۳۱۹	-.۰۳۴	.۵۴۱
سابقه استفاده از اینترنت/حسادت ورزی	۳۱۹	-.۰۱۵	.۷۹۳
سابقه استفاده از اینترنت /قانون‌گریزی	۳۱۹	.۱۱۳ ^{**}	.۰۴۳
سابقه استفاده از اینترنت/کم‌کاری	۳۱۹	-.۰۷۷	.۱۷۰
سابقه استفاده از اینترنت/کنجکاوی	۳۱۹	-.۰۴۷	.۴۰۲
سابقه استفاده از اینترنت/دروغ‌گویی	۳۱۹	.۰۲۴	.۶۷۲
سابقه استفاده از اینترنت/عدم مسئولیت‌پذیری	۳۱۹	-.۰۸۵	.۱۲۸
سابقه استفاده از اینترنت/چشم و هم چشمی	۳۱۹	-.۰۶۵	.۲۵۰
سابقه استفاده از اینترنت/کل عادات منفی فرهنگی	۳۱۹	-.۰۲۹	.۶۰۲

اطلاعات به‌دست‌آمده در جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که میان سابقه استفاده از اینترنت با هریک از عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی رابطه معناداری برقرار نیست و تنها در رابطه با قانون‌گریزی، یک رابطه معنادار و مستقیم و هم‌افزا مشاهده گردید. بدین معنا که هرچه قدر سابقه استفاده از اینترنت افزایش یابد میزان قانون‌گریزی در

۲۷۵ بررسی نقش استفاده از اینترنت در میزان بروز عادات ...

کاربران نیز اندکی افزایش می‌یابد. همچنین، به‌منظور بررسی تفاوت میزان بروز عادات و خصصت‌های منفی برحسب انواع استفاده از اینترنت از آزمون F یا تحلیل واریانس یک‌طرفه (ANOVA) استفاده شد. البته قبل از اجرای این آزمون در مورد پیش‌فرض‌های نرمال بودن نمرات متغیرها و نیز همگنی واریانس نمرات آنان اطمینان حاصل شد. جدول شماره ۷ بیانگر نتیجه آزمون F میان انواع استفاده از اینترنت (متغیر مستقل) و میزان بروز خصصت‌ها و عادات منفی فرهنگی کاربران (متغیر وابسته) می‌باشد.

جدول ۷- نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه پیرامون عادات منفی فرهنگی و نوع استفاده گوناگون از اینترنت

منبع تغییرات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	نمره آزمون F	سطح معناداری Sig
	Df	SS	MS		
بین گروهی	۳	۳۹۶۳,۴۲۱	۱۳۲۱,۱۴۰	۴,۲۸۴	,۰۰۶
درون‌گروهی	۳۱۵	۹۷۱۴۹,۹۱۴	۳۰۸,۴۱۲		
کل	۳۱۸	۱۰۱۱۱۳,۳۳۵			

با توجه به نتایج جدول شماره ۷ ($F=۴/۲۸۴$, $sig=۰/۰۰۶$) می‌توان دریافت که میزان عادات منفی فرهنگی در کاربرانی که انواع استفاده گوناگون از اینترنت را دارند تفاوت جدی و معنادار با یکدیگر نشان می‌دهد. بر این اساس فرضیه تحقیق اثبات و تأیید می‌گردد. به عبارتی میزان عادات منفی فرهنگی در کاربرانی که انواع استفاده‌های مختلفی از اینترنت دارند با یکدیگر مشابه نبوده و به یک اندازه نیست بلکه نوع استفاده از اینترنت به شکل معناداری موجب تفاوت میزان عادات منفی فرهنگی در کاربران می‌گردد با توجه به این نتیجه می‌خواهیم بدانیم که در کدام یک از انواع استفاده، میزان

عادات منفی فرهنگی نسبت به بقیه شدیدتر و در کدام موارد ضعیف‌تر است به همین دلیل به سراغ آزمون‌های تعقیبی رفته و نهایتاً در آزمون تعقیبی Tukey مشخص گردید که استفاده از اینترنت برای تفریح و سرگرمی بیش از بقیه عامل تشدید عادات و خصلت‌های منفی کاربران است به گونه‌ای که میزان حسادت، کم‌کاری، عدم مسئولیت‌پذیری و چشم‌وهم‌چشمی را در آنان بالا می‌برد.

در ادامه، به منظور بررسی تفاوت کل میزان بروز عادات منفی فرهنگی کاربران در محیط‌های مختلف اینترنتی نیز از آزمون F یا تحلیل واریانس یک راهه (ANOVA) استفاده شد. البته قبل از اجرای این آزمون در مورد پیش‌فرض‌های نرمال بودن متغیرها و نیز همگنی واریانس نمرات آنان اطمینان حاصل شد. جدول شماره ۸ بیانگر نتیجه آزمون F میان محیط استفاده از اینترنت (متغیر مستقل) و میزان بروز خصلت‌ها و عادات منفی فرهنگی (متغیر وابسته) می‌باشد.

جدول ۸- نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه پیرامون کل میزان عادات منفی فرهنگی و استفاده از محیط‌های گوناگون اینترنت

منبع تغییرات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	میانگین مجذورات	نمره آزمون F	سطح معناداری Sig
	Df	SS	MS	F	
بین گروهی	۴	۴۱۷۶,۸۱۶	۱۰۴۴,۲۰۴	۳,۳۸۲	,۰۱۰
درون گروهی	۳۱۴	۹۶۹۳۶,۵۲۰	۳۰۸,۷۱۵		
کل	۳۱۸	۱۰۱۱۱۳,۳۳۵			

با توجه به نتایج به دست آمده در جدول ۸ ($F=۳/۳۸۲$, $sig=۰/۰۱۰$) می‌توان دریافت که میزان کل عادات منفی فرهنگی کاربران در محیط‌های گوناگون اینترنتی تفاوت جدی و معنادار با یکدیگر دارد. بر این اساس فرضیه تحقیق تأیید می‌گردد. به

عبارتی میزان عادات منفی فرهنگی در کاربرانی که از محیط‌های مختلف اینترنت استفاده می‌کنند با یکدیگر مشابه نبوده و به یک اندازه نیست بلکه محیط‌های مختلف اینترنتی به شکل معناداری موجب تفاوت در میزان عادات منفی فرهنگی کاربران می‌گردند. حال با توجه به این نتیجه می‌خواهیم بدانیم که در کدام یک از محیط استفاده میزان عادات منفی فرهنگی نسبت به بقیه شدیدتر و در کدام موارد ضعیف‌تر است. به همین دلیل به سراغ آزمون‌های تعقیبی رفته و نهایتاً در آزمون تعقیبی Tukey مشخص گردید که محیط ایمیل، فیس‌بوک و سپس تلگرام به‌عنوان محیط‌هایی که می‌توانند برخی عادات منفی از جمله دروغ‌گویی و حسادت را تشدید نمایند به نظر می‌رسند. بدین ترتیب تمام فرضیات تحقیق به‌غیر از "سابقه استفاده" مورد تأیید قرار گرفتند.

نتیجه‌گیری

نتایج به‌دست‌آمده در این پژوهش نشان می‌دهد که در جامعه مورد بررسی عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی و نهادینه شده وجود دارد اما با توجه به آزمون t تک نمونه این خصلت‌های منفی در حد نزدیک به متوسط قرار داشته و هنوز شدید و بحرانی نیستند. البته و در مقام مقایسه، میزان بروز این عادات و خصلت‌های منفی در مواردی ضعیف‌تر و در مواردی قوی‌تر مشاهده شده است (ر.ک. جدول نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای). بر اساس میانگین نمرات به‌دست‌آمده، شدت این بروز و ظهور خصلت‌های منفی به ترتیب در تنبلی، عدم مسئولیت‌پذیری، چشم‌وهم‌چشمی، کنجکاوی یا فضولی در کار دیگران، کم‌کاری و از همه پایین‌تر حسادت ورزی بوده است. بر اساس نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین میزان استفاده و سابقه استفاده از اینترنت با عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی، می‌توان گفت "میزان استفاده" افراد از اینترنت نقش مؤثرتری از "سابقه استفاده" آن‌ها در کاهش عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی دارد. در واقع، میزان استفاده از اینترنت با ۴ مورد از خصلت‌ها و عادات منفی فرهنگی رابطه

معکوس و معنادار نشان داده است درحالی که سابقه استفاده تنها با یکی از عادات منفی (قانون‌گریزی) رابطه مستقیم و معنادار داشته است. اما این که چرا میزان استفاده از اینترنت چنین تأثیری را در یک جامعه سنتی برجای می‌گذارد سؤال است که به نوبه خود شایسته پژوهشی مستقل و جداگانه است. از سوی دیگر، در این پژوهش سنجش رابطه احتمالی میان نوع استفاده و محیط استفاده از اینترنت با میزان بروز عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی نیز مورد توجه و تمرکز بوده است.

در این رابطه آزمون‌های تفاوت میانگین‌های استفاده و نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه حاکی از آن بود که استفاده گوناگون کاربران از اینترنت باعث تفاوت در خصلت‌های منفی فرهنگی آنان می‌شود. آزمون فوق در مورد خصلت‌های منفی فرهنگی نشان داد کسانی که نوع استفاده آن‌ها از اینترنت متفاوت است، شدت و ضعف بروز خصلت‌های منفی بویژه حسادت و رزی، کم‌کاری، چشم‌وهم‌چشمی نیز در آن‌ها متفاوت می‌گردد؛ و نمودار ساختار تفاوت نیز نشان‌دهنده این بود که میزان حسادت و رزی در کاربرانی که از اینترنت برای تفریح و سرگرمی استفاده می‌کنند و همین‌طور میزان چشم‌وهم‌چشمی در کاربرانی که از اینترنت برای تبادل عقیده و بیان نظر استفاده می‌کنند بالاتر از سایر کاربرانی است که از اینترنت برای انواع موارد دیگر استفاده کرده‌اند. همچنین با توجه به نتایج به دست آمده مشخص گردید که استفاده از اینترنت برای دریافت اخبار و اطلاعات (استفاده ابزاری) خصلت‌های منفی را در کاربران بیش‌تر کاهش می‌دهد تا استفاده آن‌ها از اینترنت برای تفریح و سرگرمی، ارتباط و دوست‌یابی و یا تبادل عقیده و بیان نظر (استفاده بیانگر). به عبارتی می‌توان گفت، استفاده «بیانگر» از اینترنت، در مقایسه با استفاده «ابزاری» از آن، اثر کاهشی کمتری بر روی عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی کاربران دارد. به عبارتی، کسانی که از اینترنت به صورت بیانگر (برای سرگرمی، بیات نظرات، دوست‌یابی و...) استفاده می‌کنند در مقایسه با آن‌ها که استفاده ابزاری دارند (دریافت اخبار و اطلاعات و کارهای ضروری) کمتر خواهند توانست از عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی فاصله بگیرند.

یکی دیگر از عواملی که به نظر می‌رسید با خصلت‌های منفی فرهنگی مرتبط باشد محیط‌های گوناگونی بود که کاربران از اینترنت استفاده می‌کردند. نتایج آزمون تحلیل واریانس یک راهه تفاوت معناداری را در این زمینه نشان داد ($\text{sig}=0.042, F=2$) و در آزمون‌های تعقیبی *tukey* روشن گردید که میزان حسادت و رزی کاربران که از محیط فیس‌بوک استفاده می‌کنند (میانگین نمره ۱۱,۱ از ۲۰) بالاتر از سایر محیط‌هاست در حالی که کاربرانی که از سایت‌های علمی و آموزشی استفاده می‌کنند به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای نمره میزان حسادت و رزی‌شان کمتر بوده است. بعلاوه، در کاربران فعال در محیط فیس‌بوک، میزان قانون‌گریزی بیش از کاربران فعال در سایر محیط‌ها بوده است (با میانگین نمره ۱۳ از ۲۰). همچنین نتایج آزمون تعقیبی نشان داد کاربرانی که از محیط ایمیل بیش از سایر محیط‌ها استفاده می‌کنند میزان دروغ‌گویی آنان بیشتر از میزان دروغ‌گویی کاربران فعال در سایر محیط‌هاست (میانگین ۱۵ از ۲۰)، اما متقابلاً استفاده از اینترنت در محیط‌هایی چون سایت‌های علمی آموزشی و خبری و نشریات میزان دروغ‌گویی کاربران را در سطوح پایین‌تری (میانگین ۱۰,۱) نگه می‌دارد. بر اساس آزمون تعقیب *tukey*، عدم مسئولیت‌پذیری نیز در محیط‌های ایمیل و فیس‌بوک (با میانگین‌های ۱۳ و ۱۲,۵) بیش‌تر و در سایت‌های خبری و نشریات (میانگین ۱۰,۴) کمتر از بقیه محیط‌های اینترنتی مشاهده گردید.

بدین ترتیب، استفاده از برخی محیط‌های اینترنتی مانند سایت‌های خبری، علمی و سایت نشریات و... می‌تواند به‌طور قابل‌توجهی عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی را کاهش دهد اما در همین حال به نظر می‌رسد استفاده از محیط‌هایی چون فیس‌بوک، ایمیل و تلگرام اثر چندانی بر کاهش میزان عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی در کاربران نداشته است. در مجموع، نتایج این پژوهش نشان داد استفاده از اینترنت حداقل در مواردی دارای تأثیر مثبت بوده و می‌تواند در فاصله گرفتن افراد از عادات و خصلت‌های منفی نهادینه‌شده و موجود در جامعه کمک نماید و از سوی دیگر-

برخلاف بعضی باورهای رایج- استفاده از اینترنت هیچ‌گونه نقش و ارتباطی با برخی خصلت‌ها و عادات منفی موجود در جامعه ندارد.

در پایان، برخی پیشنهادها جهت گشودن مسیر تحقیقات بعدی ارائه می‌گردد:

۱. در این پژوهش جامعه آماری را تنها کاربران کافی‌نت‌ها تشکیل داده‌اند دلیل این انتخاب دسترس‌پذیری این جامعه بود اما کاربرانی که در منزل از اینترنت استفاده می‌کنند و تعداد این افراد رو به افزایش است؛ نیز برای پژوهش‌های بعدی واجد اهمیت هستند.

۲. جامعه آماری پژوهش را به نسبت زیادی جوانان تشکیل داده‌اند پیشنهاد می‌گردد پژوهشی در این زمینه به صورت مقایسه‌ای در بین نسل جوان و نسل گذشته انجام گیرد و در صورت امکان به صورت کیفی یا مصاحبه‌ای انجام شود تا با به چالش کشیدن افراد در خصوص عادات و خصلت‌های منفی فرهنگی به نتایج دقیق‌تری دست یابیم.

۳. پیشنهاد می‌گردد در تحقیقات آتی تأثیر شبکه‌های اجتماعی در فرهنگ و خلیقات ایرانیان، با تمرکز بیشتر و به تفکیک شبکه‌های اجتماعی بررسی شود.

منابع

- ابوالقاسمی، محمدجواد. (۱۳۸۴)، *شناخت فرهنگ*، تهران: انتشارات عرش پژوه.
- بیکر، ترزال. (۱۳۷۷)، *نحوه انجام تحقیقات اجتماعی*، ترجمه: هوشنگ نایی، تهران: سروش.
- تامپسون، جان بروکشایر. (۱۳۸۰)، *رسانه‌ها و مدرنیته: نظریه اجتماعی رسانه‌ها*، ترجمه: مسعود اوحدی، تهران: سروش.
- خانی آرانی، فاطمه (۱۳۹۰)، *کاشان مهد تمدن و هنر*، کاشان: انتشارات همگام با هستی.

بررسی نقش استفاده از اینترنت در میزان بروز عادات ... ۲۸۱

- دهشیری، محمدرضا. (۱۳۷۹)، جهانی‌شدن و هویت ملی، فصلنامه هویت ملی، سال دوم، شماره ۵

- رضا قلی، علی. (۱۳۸۳)، جامعه‌شناسی نخبه‌کشی، تهران: نشر نی.

- زرگری، رحمت‌الله. (۱۳۸۸)، کاشان از دیدگاه سیاحان، آبادان: انتشارات پرسش.

- سرایی، حسن. (۱۳۷۲)، مقدمه‌ای بر نمونه‌گیری در تحقیق. تهران: انتشارات سمت

- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۹)، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه، فرهنگ، ظهور شبکه‌ها، ترجمه: احد علیقلیان، افشین خاکباز، تهران: انتشارات طرح نو.

- کوئن، بروس. (۱۳۷۱)، درآمدی به جامعه‌شناسی، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: نشر فرهنگ معاصر.

- محسنی، منوچهر. (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی جامعه اطلاعاتی، تهران: نشر دیدار.

- مقصودی، مجتبی. (۱۳۸۰)، تحولات قومی در ایران: علل و زمینه‌ها، تهران: مطالعات ملی.

- مهدی زاده، سید مهدی. (۱۳۹۳)، نظریه‌های رسانه‌اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی، تهران: همشهری.

- نراقی، حسن. (۱۳۸۵)، جامعه‌شناسی خودمانی، تهران: اختران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی